

Tacierzyństwo w sieci – analiza nowego trendu i jego socjologiczne implikacje

Tekst opisuje kwestię indywidualizacji ról płciowych i ich redefinicji w odniesieniu do rodziny. Analiza skupia się na nowej wizji ojcostwa – modelu dopuszczającym męską troskę i wrażliwość, co przekłada się na aktywną i zaangażowaną opiekę nad dzieckiem (*caring masculinity*). Artykuł poddaje analizie wybrane blogi i portale internetowe redagowane przez mężczyzn, co następnie służy do rozważań nad współczesną kondycją ojca w Polsce i powiązanymi z nią dylematami.

Słowa kluczowe: tacierzyństwo, role *gender*, role płciowo-kulturowe, rodzina, internet

Fatherhood in the Web: A New Trend's Analysis and Sociological Implications

The text describes the question of gender roles individualisation and their redefinition in relation to the notion of family. The analysis focuses on a new vision of fatherhood, i.e. a model that allows male care and sensitivity, which translates into active and committed child care ("caring masculinity"). The article is the analysis of selected Internet blogs and portals edited by men – source that will serve as material for reflection on both the condition of the father in contemporary Poland and dilemmas related to this.

Keywords: fatherhood, gender roles, family, the Internet

*Cud¹
ejże Cudzie, któryś do mnie zawitał,
tyś piękny, niepowtarzalny,
takiś bezbronny,
takiś jeszcze malutki*

*będziesz wzrastał
karmiąc się rodzicielską miłością,
będziesz stąpał po schodach mądrości
czerpiąc ją z ojcowskich rozmów*

*oh Ty piękny kwiecie,
coś w jednej chwili całe miasto napętnił radością,
Twój uśmiech jest spotkaniem wszystkich piękności,
Twoje oczy obrazem czystej miłości*

*przyszedłeś tak długo oczekiwany
by na nowo uczyć nas tej miłości,
troskliwości, opiekuńczości, wrażliwości,
by wydobyć ciepło z naszych serc*

ejże Ty, Cudzie narodzin!

---

¹ Wiersz Krzysztofa Kazberuka, zamieszczony na Blogu Młodego Taty (krzysztofkazberuk.pl), napisany z okazji narodzin drugiego syna Pawła.

Obserwując zmiany w konstelacjach rodzinnych w Polsce ostatnich lat można zaryzykować stwierdzenie, że obok normatywnego modelu rodziny pojawia się całe spektrum praktyk rodzinnych tworzonych przez jednostki. Jedną z nich to nowe ojcostwo, zwane potocznie tacierzyństwem – postawa podążająca do pewnego stopnia za przemianami na rynku pracy i emancypacją kobiet, w obliczu których ojcowie zaczynają na nowo definiować swoją rolę w rodzinie. W artykule omawiam przejawy nowego ojcostwa, coraz częściej obecne w przestrzeni internetowej, jako sferze, w której wyraźnie widoczne są nowe tendencje, a wręcz – być może, co omawiam pod koniec tekstu – przyczyniającej się do kreacji nowych trendów społecznych.

Nowa rola ojca jako przejaw indywidualizacji

Badaczki i badacze zajmujący się problematyką rodziny w Polsce przełomu dwudziestego i dwudziestego pierwszego wieku zauważają, że główne pola ojcowskiej odpowiedzialności to sfera „przyjemnościowa”, polegająca na organizowaniu i uczestniczeniu w zabawach z dzieckiem, a także „usługi transportowe” – opieka i towarzyszenie dziecku podczas przemieszczania się z domu do przedszkola, szkoły lub miejsc innych aktywności (Titkow i in. 2004). Jednakże, badania publikowane w ciągu ostatnich lat wskazują na tendencję do podważania tych „naturalnych” podziałów ról w relacjach społecznych (Bem 2000) i relatywizację kategorii męskości (Melosik 2002). Autorzy wspominają wręcz o „kryzysie” tej kategorii, przez co rozumieją stopniowe znikanie stereotypowo męskich cech z puli przypisywanej mężczyznom, co z jednej strony może prowadzić do wyzwolenia od norm płci kulturowej, lecz z drugiej skutkuje brakiem spójnej tożsamości (Krajewska 2008, Melosik 2002; Szlendak 2012). Przemiany męskości bezpośrednio wiążą się z bardziej ogólnym zjawiskiem postępującej indywidualizacji norm i zwyczajów, jako że w obecnych czasach tożsamość jednostki odcina się od narzucanych w dobie przednowoczesnej niezmiennych wzorców postępowania (Giddens 2001). Uwarunkowane jest to oczywiście zmianami w wielu dziedzinach ludzkiego życia. Wystarczy wymienić kilka: przekształcenia rynku pracy, postęp w medycynie i farmakologii, rozwój ruchu feministycznego – wszystko to wsparte i przyśpieszone przez globalizację sprawia, iż jednostka może styl życia wybierać z bardzo zróżnicowanej palety możliwości. Warto oczywiście pamiętać, że omawiam tutaj przemiany dotyczące zawężonej grupy jednostek: osób wykształconych, mieszkających w dużych i wielkich miastach, dość zamożnych, które mają dostęp do najnowszych trendów społecznych, jako pierwsze żywo na nie reagują lub wręcz je kreują. Przekształcenia te przekładają się na kondycję rodziny, która obecnie określana jest nie jako niezmienny byt (Kwak 2005: 31, Szlendak 2011: 396), ale jako proces (Marody, Giza-Poleszczuk, 2004), w którym role ulegają detradycjonalizacji i indywidualizacji (Domański, Rychard, Śpiewak, 2006). Patriarchalny układ sił jest też niemożliwy do utrzymania (Castells 2008), a w jego miejsce pojawia się obszar redefiniowania ról członków rodziny i jej ogólnego charakteru.

Przemiany w przepisach prawa i w sferze publicznej

Przekształcenia w obrębie rodziny znalazły swoje odzwierciedlenie na poziomie instytucjonalnym. W 2010 roku, w efekcie prac podsekretarz stanu w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej Agnieszki Chłoń-Domińczak, wprowadzono w Polsce urlop ojcowski – zwany potocznie tacierzyńskim lub tatowym – w wymiarze jednego tygodnia (Kodeks Pracy 2006). Dwa lata później urlop ten został wydłużony do okresu dwóch tygodni. W międzyczasie Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej uruchomiło portal urlopojcowski.info, aby podnosić świadomość dostępności rozwiązań prawnych, zachęcać ojców do korzystania z takich urlopów, a także promować je wśród pracodawców².

---

² Patrz: www.urlopojcowski.info (portal MPiPS), dostęp: 10.01.2013.

Kwestie związane z urlopami tacierzyńskimi stawały się coraz częściej obecne w mediach i zaczęły pojawiać się w kulturze masowej. W 2006 roku Fundacja Komunikacji Społecznej zainicjowała akcję „Ile czasu byłeś tatą dzisiaj?“, odpowiadając na postawione pytanie słowami: „Tyle czasu, ile trwa golenie albo wypalenie papierosa”³. Już w kolejnym roku Gazeta Wyborcza podchwyciła temat zanikających więzi pomiędzy ojcami a potomstwem, proponując „narodową terapię” pod nawiązującym do tradycji polskiej literatury tytułem „Powrót taty”⁴. Kontynuacją tych działań okazała się być akcja Gazety Wyborczej z 2008 roku nazwana: „Polaku! Idź na tacierzyński!”⁵ – publikacja serii artykułów i reportaży ilustrujących korzyści płynące z opiekowania się dzieckiem przez ojców. Dokładniejsze badania ilustrujące rzeczywisty podział obowiązków domowych pomiędzy obie płcie przeprowadziło Laboratorium Badań Społecznych (2009: 45). Ukazują one nadal znikomy udział mężczyzn w czynnościach domowych i wychowawczych i wskazują na potrzebę zwiększania zaangażowania mężczyzn w pełnienie funkcji ojcowskich.

Figura ojca zaczęła pojawiać się w nowym kontekście również na gruncie literackim. Pisarz i filozof Jacek Pałka w 2003 roku wydał pierwszą z trzech książek, z dużą dozą absurdu humoru opisujących samotne rodzicielstwo (2003, 2004, 2006). Podobną drogą poszedł Leszek Talko – dziennikarz i publicysta związany z Gazetą Wyborczą – wydając serię książek dotyczących wychowywania dzieci (2005, 2006, 2007, 2008). Taką samą inicjatywę wykazał Tomasz Kwaśniewski – dziennikarz radia TOK FM oraz Gazety Wyborczej – pisząc „Dziennik Ciężarowca”, a następnie „Dziennik taty” – książki oparte na osobistych doświadczeniach związanych z ciążą jego żony, porodem i pierwszymi chwilami dziecka na świecie (2007, 2010). Z kolei w 2007 roku Marek Kochan – badacz komunikacji i wykładowca Uniwersytetu Warszawskiego – opublikował książkę zatytułowaną „Plac zabaw”, w której poruszył problem zamiany stereotypowych ról rodzicielskich (Kochan 2007). Z humorem i dystansem pokazuje skrajnie niestereotypowe sytuacje występujące w modelu rodziny opartym na schemacie „ona w pracy, on w domu”. Media stały się więc płaszczyzną dla refleksji, dyskusji i promowania aktywnego ojcostwa wśród młodych ojców. Świadczą o tym również takie przykłady, jak chociażby audycje pt. „Bez laski” prowadzone przez Tomasza Kwaśniewskiego w radiu TOK FM⁶. Postawy zaangażowanych ojców uwzględniane są też coraz częściej w serialach telewizyjnych, filmach czy też prasie, a badacze podejmują się coraz częściej analizy tych źródeł jako materiału dostarczającego informacji o typologii modeli ojcostwa (Arcimowicz 2008, Łaciak 2008, Majka-Rostek 2011).

Zainteresowanie urlopami tacierzyńskimi wśród młodych ojców

Ciekawie może, na ile młodzi ojcowie faktycznie skorzystali z możliwości urlopu. Dane na ten temat są niestety nieliczne. Najwięcej statystyk oferuje Zakład Ubezpieczeń Społecznych; można się z nich dowiedzieć, że w 2010 roku urlop ojcowski wzięło jedynie trzydzieści tysięcy pracowników z około pół miliona uprawnionych, co daje średnią około dwa i pół tysiąca ojców miesięcznie. Z kolejnych danych ZUS wynika jednak, że urlop ojcowski cieszy się coraz większym zainteresowaniem. Od stycznia do kwietnia 2011 roku już siedemnaście tysięcy pracujących ojców skorzystało z tej możliwości, co daje średnią ponad cztery tysiące miesięcznie. Prawdopodobnie

---

³ Więcej o akcji można przeczytać na stronie Centrum Praw Kobiet: http://www.cpk.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=75:ile-czasu-bye-dzisiaj-tat-qrzeczpospolitaq-23-czerwca-2006-ecz&catid=120:cpk-w-mediach&Itemid=8, dostęp: 10.01.2013.

⁴ Tytuł akcji Gazety Wyborczej nawiązuje do ballady Adama Mickiewicza pt. „Powrót Taty”, opis akcji na stronie: <http://wyborcza.pl/1,86545,4698807.html>, dostęp: 10.01.2013.

⁵ Podstawowe informacje na temat akcji można znaleźć na stronie: http://wyborcza.pl/1,76842,7537002,Polaku_Idz_na_tacierzynski_.html, dostęp: 10.01.2013.

⁶ Audycje dostępne są również w internecie: <http://www.tok.fm/TOKFM/0,109610.html>, dostęp: 10.01.2013.

można tutaj mówić o tendencji wzrostowej, jednak przy tak krótkim czasie analizy zmian trudno wyrokować, czy trend ten się utrzyma.

Szukając danych na temat zainteresowania urlopami tacierzyńskimi, przeczytałam wiele artykułów w internecie, blogów czy też portali poruszających zagadnienie roli ojca w rodzinie. I właśnie informacje o nowym ojcostwie zamieszczone w sieci wydały mi się szczególnie ciekawe. Można powiedzieć, że w mediach elektronicznych powstaje swojego rodzaju „moda” na bycie tatą przejmującym opiekę nad dzieckiem. Internet pełni tu kluczową rolę platformy wymiany myśli i doświadczeń ojców. Istnieją trzy rodzaje przestrzeni internetowej, w której można spotkać młodych ojców i poznać ich opinie. Po pierwsze, blogi prowadzone przez ojców: autorzy głównie dzielą się przemyśleniami; zazwyczaj opisują codzienne czynności związane z opieką nad dzieckiem, dodając ogólniejszą refleksję. Drugi obszar to portale prowadzone przez specjalistów⁷, poruszające tematykę ojcostwa z pozycji wiedzy i autorytetu w sprawach pielęgnacji i wychowania – rodzaj wirtualnych poradników. Ostatnie „miejsce” to portale mające funkcję informacyjną i integrującą ojców wokół wydarzeń w „realu” – źródło informacji o warsztatach, spotkaniach czy też szkoleniach związanych z tematyką współczesnego ojcostwa. Postaram się omówić kilka interesujących przykładów każdego z trzech typów miejsc.

Blogi: ojcostwo „od podszewki”

Strona tatablog.pl, istniejąca od 2008 roku, to głos ojca trójki dzieci i – jak mówi podtytuł – *spojrzenie Taty na całe to zamieszanie*. Mężczyzna występuje tutaj w roli doświadczonego ojca sporej gromadki. Wpisy dostarczają praktycznych porad, dotyczących spraw takich jak skomponowanie wyprawki do szpitala położniczego, wybór bajki dla dziecka czy nauka wspólnego pieczenia ciasteczek. Relacje z dziećmi umożliwiają kreowanie unikalnej więzi, opartej na zależności typu mistrz-uczeń:

synek patrzy i się uczy. Dużo szybciej niż się nam wydaje. Aby być dla niego Autorytetem, z którego zdaniem będzie się liczył, musimy być konsekwentni. Dzięki temu pokazujemy, że nasze zdanie czy decyzja są ważne. To co powie lub zrobi Tata jest ważne i należy się z tym liczyć. (tatablog.pl, 2008)

Retoryka zbudowana jest na świadomości własnej wiedzy i doświadczenia; podkreśla się również, że z ich racji należy szacunek i podporządkowanie się dzieci. Może to nasuwać skojarzenia z dawnym modelem ojcostwa, zbudowanym na niekwestionowanej roli „pana domu” (Arcimowicz 2008; Krajewska 2008, Łaciak 2008, Majka-Rostek 2011). Jednak w przypadku tatablog.pl, w odróżnieniu od dawnych modeli (Tamże), autorytet nie jest z góry należy, lecz świadomie wypracowany przez jednostkę.

Odmienne wzorce ojca wyczytać można z bloga blog.e-tata.eu, autorstwa Mateusza – ojca dwóch córek – który prowadzi on od 2009 roku. Mężczyzna umieszcza w sieci głównie pomysły na kreatywne spędzanie czasu z dziećmi i sugestie wspólnych tematycznych zabaw, jak robienie kostiumu żaby czy wyplatanie wycieraczki z liści pałki wodnej. Pieczenie owsianych ciasteczek może nasuwać skojarzenia ze stereotypowo postrzeganym „kobięcym” zajęciem, jednak należy tutaj unikać tego typu podziałów. Może być to doskonały przykład na przełamywanie stereotypów przypisywanych konkretnej płci kulturowej i budowanie nowego ojcostwa opartego na aktywnościach czy też zachowaniach nienacechowanych płciowo (Krajewska 2008). W przypadku tego akurat bloga nie wiemy, na ile autor odnajduje się w codziennych czynnościach, takich jak

---

⁷ Nazywanie autorów tekstów jest bardziej intuicyjne, niż faktyczne. Omówione portale mają charakter poradnikowy bądź bardziej komercyjny. Retoryka tekstów może sugerować ekspertyzę autorów, jednak nie jest to sprecyzowane na stronach.

nakarmienie córek czy też odprowadzenie do przedszkola. Da się jednak zauważyć dążenie do wykorzystywania własnej pomysłowości i energii z myślą o rozwoju dzieci i relacji z nimi.

Kolejny przykład ojcowskiego bloga to tataamelki.blog.interia.pl, działający już od 2006 roku. Autor opisuje swoje relacje z córką Amelką, od momentu jej poczęcia do chwili obecnej, gdy dziecko ma już sześć lat. Ojciec skupia się na emocjonalnym wymiarze kontaktu z córką; na swoich emocjach czerpanych z przebywania z nią. Tematy poruszane na blogu to sposoby na wspólne spędzanie czasu, żartobliwe powiedzonka dziecka, jego nieoczywiste spostrzeżenia, które powodują wzruszenie u ojca. Autor nie boi się wyznać tego, co dla patriarchalnego wzorca odległe (Arcimowicz 2008; Krajewska 2008, Łaciak 2008, Majka-Rostek 2011), a pożądane w nowym paradygmacie:

życie bez dziecka, to jak serce bez bicia, albo jak serce które właśnie odmówiło posłuszeństwa i zaczyna, powoli, szwankować. Nie wyobrażam sobie ... (...) Amelka pierwszą połowę wakacji spędza u dziadków. Zatem dom zrobił się pusty i marnoty (tataamelki.blog.interia.pl, 2011)⁸.

Autor wpisuje się w nowy wzorzec mężczyzny opiekuńczego, który nie wstydzi się swoich emocji (Badinter 1993; Dzwonkowska-Godula, 2011; Fuszara 2008; Kwiatkowska, Nowakowska 2006; Titkow 2003; Titkow i in. 2004), a raczej dopuszcza je jako element własnej męskości.

Te przykłady to niewielka próbka postawy pełnej wrażliwości, otwartości oraz chęci stworzenia trwałej, autentycznej więzi z potomstwem.

Portale specjalistyczne: głos ekspercki

Drugi typ przestrzeni internetowej to portale redagowane przez specjalistów. Zawierają one zróżnicowane porady odnośnie roli ojca i służą za źródło wiedzy na wyciągnięcie ręki.

Mlodytata.pl, istniejący od 2008 roku, określa się jako „wortal dla wszystkich ojców” przekazujący informacje kierowane właśnie do tej grupy. Jak sprecyzowane jest w zakładce „O nas/Współpraca”, portal specjalizuje się w dostarczaniu informacji na temat produktów rynku dziecięcego i prezentuje subiektywny, *ojcowski punkt widzenia*⁹. Portal ma wymiar komercyjny i oferuje zainteresowanym osobom prywatnym lub podmiotom gospodarczym produkty do testowania, w zamian za otrzymanie od nich recenzji w postaci tekstu. Cel to zdobywanie i przekazywanie wiedzy na temat rynku produktów dziecięcych, co w efekcie ma ułatwić ojcom opiekę nad dzieckiem. Nowy tata może z chęcią odwiedzać portal, szukając w tej przestrzeni wsparcia i porady odnośnie metod wywiązywania się ze swej roli. Jak piszą autorzy:

w sieci można znaleźć mnóstwo stron dotyczących szeroko rozumianego wychowania maluszków. Są one jednak przeznaczone głównie dla młodych mam. Nasz wortal pragnie uzupełnić tę lukę prezentując ten temat tak, jak widzi go "młody" tata. Mamy nadzieję, że znajdziecie tutaj informacje pomocne przyszłemu i obecnemu tacie do przedarcia się przez ten niełatwy okres. (mlodytata.pl, 2008)

Zatem młody ojciec może pozwolić sobie na przyznanie się do słabości i potrzeby pomocy z zewnątrz, a lekko „gadżeciarski” charakter portalu ma dodać atrakcyjności. Charakter portalu świadczyć może o tym, że autorzy świadomie unikają przekazywania wiedzy stereotypowo przeznaczonej dla matek, a raczej chcą stworzyć nowe treści, przeznaczone właśnie dla ojców. Świadczyć mogą o tym na przykład recenzje książek o znaczących tytułach „Zawód: tata” czy też

---

⁸ Wpis z 7. lipca 2011 r.

⁹ Dalsze informacje dostępne są na stronie: <http://mlodytata.pl/o-nas/wspolpraca>; dostęp: 10.01.2013.

„Supertata: 156 rad, jak być idealnym ojcem”¹⁰. Można wysnuć wniosek, że współczesnym ojcom brakuje informacji kierowanej właśnie do nich i że powinna mieć ona odmienną, „ojcowską” formę.

Drugi przykład portalu prowadzonego prawdopodobnie przez specjalistów¹¹ to bycojcem.pl. Nie znajdziemy tu jasno określonych porad odnośnie produktywnego wypełnienia wolnego czasu, jak w poprzednio omówionym przykładzie. Portal skupia się raczej na emocjonalnych aspektach ojcostwa. Jak w zakładce „przyszły ojciec” zauważają autorzy:

okres ciąży oraz pierwsze miesiące po narodzinach to zwykle dla młodych rodziców przyspieszony kurs dorastania. Zwłaszcza przyszły ojciec przeżywa wiele dylematów i rozterek. Wielu z nich nie daje rady i zwyczajnie ucieka od obowiązków. Niektórzy jednak stają na wysokości zadania i dzielnie wspierają swoją partnerkę [...]. Wkrótce odkrywają też, że bycie ojcem może przynieść wiele radości. W końcu stają się głową rodziny. Jest to powód do dumy, ale jednocześnie ogromna odpowiedzialność i obowiązek. (bycojcem.pl 2013)¹²

Zgodnie z retoryką portalu, bycie ojcem to trudny proces, wymagający nauczenia się nowej odpowiedzialnej roli. Dostrzeżenie związanych z tym dylematów i pozwolenie ojcom na niepewność i wrażliwość to znak nowych czasów: na stronie bycojcem.pl młody tata może przeczytać porady w zakładkach zatytułowanych „Radości i wątpliwości” czy też „Wychowanie dziecka”. Portal nie oferuje złotych rad czy gotowych rozwiązań, lecz dostrzega oraz nazywa blaski i cienie wynikające z rodzicielstwa. Bycie rodzicem opisywane jest jako sytuacja wiążąca się z różnymi, nie zawsze jednoznacznie pozytywnymi, odczuciami: *presja jest ogromna. Przyszły ojciec bardzo długo zamartwia się czy sprostą oczekiwaniom. Zazwyczaj jednak wszystkie niepokoje, troski i zmartwienia rekompensuje samo dziecko*¹³. „Bycie ojcem” nie jest już oczywistością, tylko kwestią codziennej pracy, a funkcji mitycznej „głowy rodziny” mężczyźni nie mają w genach, wbrew temu co niegdyś bezsprzecznie uważano. Autorzy zauważają następujące obecnie zmiany w postrzeganiu roli ojca, podkreślając wagę jego zaangażowania w wychowanie jako elementu nowej wizji ojcostwa:

bycie ojcem to bardzo ważne zadanie. Niestudnie funkcja ta została zepchnięta na dalszy plan a większość obowiązków przejęła matka. Ojciec powinien być autorytetem i wyrocznią dla małego dziecka bycojcem.pl 2013¹⁴.

Do bycia ojcem trzeba dojrzeć, a rolę samodzielnie zdefiniować; nagrodą będzie dumą i satysfakcją. Portal zdecydowanie prezentuje nową wizję ojca – mężczyzny wrażliwego, nieidealnego, dopiero uczącego się swego miejsca w rodzinie.

Krok w kierunku wspólnoty ojców?

Ostatnim typem wyróżnionych przeze mnie rodzajów przestrzeni internetowej odnoszących się do tematyki nowego ojcostwa są portale, które mają również funkcję zrzeszającą ojców w pozasieciowej rzeczywistości – dostarczające informacji o spotkaniach tematycznych, imprezach, konferencjach.

---

¹⁰ Więcej recenzji książek i artykułów prasowych dostępnych jest na stronie: <http://mlodytata.pl/recenzje/ksiazki-i-prasa>; dostęp: 10.01.2013.

¹¹ Niestety portal nie precyzuje wykształcenia ani specjalizacji autorów tekstów. Nazywam ich „specjalistami” bardziej ze względu na poradnikowy charakter portalu, niż ze względu na faktyczną lub też potwierdzoną ekspertyzę autorów w danej dziedzinie.

¹² Portal został zamknięty z na początku roku 2013.

¹³ Całość tekstu dostępna była na stronie: <http://bycojcem.pl/wychowanie-dziecka.php>; dostęp: 10.01.2013.

¹⁴ Cały tekst dostępny była na stronie: <http://bycojcem.pl/rola-ojca.php>; dostęp: 10.01.2013.

Jeden z nich to tato.net – inicjatywa lubelskiej Fundacji Cyryla i Metodego. Od powstania w 2004 roku portal zanotował ponad dwa i pół miliona odsłon. W zakładce „O nas” autorzy zauważają:

niestety w dzisiejszych czasach łatwiej ojcu mieć dziecko, niż dziecku prawdziwego ojca (...) jesteśmy pierwszym pokoleniem mężczyzn, którzy zdają sobie sprawę z tego, jak bardzo potrzebujemy wzajemnego wsparcia i współpracy, aby skutecznie spełniać swoją rolę (tato.net 2004)¹⁵.

Odpowiedzią na wskazaną potrzebę ma być realizowanie konkretnej misji:

chcemy dać szansę i wsparcie każdemu mężczyźnie, który pragnie być stuprocentowym tatą. Dzięki temu także mamy nadzieję pomóc każdemu dziecku w spełnieniu marzeń o wspianym ojcu. (tato.net 2004)

Pomoc oferowana przez socjologów, psychologów czy też pedagogów¹⁶ polega na poleceniu artykułów, książek, filmów, na informowaniu o tematycznych konferencjach czy spotkaniach, a także organizowaniu warsztatów mających na celu rozwijanie umiejętności „efektywnego ojcostwa”¹⁷. Język autorów oparty jest na retoryce zbliżonej do tej ze świata biznesu; dziecko staje się projektem, a ojcostwo przedsięwzięciem, które powinno przynieść sukces. Tytuły podstron i hasła odsyłające do artykułów typu „Siedem sekretów efektywnego ojcostwa” czy też „Ojcostwo – Twój bieg maratoński” mają dopingować do osiągnięcia celu określanego jako „zwrócenie dziecku serca ojca”. Nowy ojciec powinien być efektywny, świadomy, zorientowany na cel. Nasuwa się tutaj na myśl ekonomiczna teoria dzietności Gary’ego Beckera z lat 80. dwudziestego wieku, wspomniana przez Krystynę Slany (2006). Teoria ta oparta jest na koncepcji jakości dziecka w społeczeństwie zmodernizowanym; współcześnie posiadanie dziecka to decyzja, którą poprzedza kalkulacja kosztów i zysków związanych z byciem rodzicem. Biorąc pod uwagę użyteczność dziecka, ma ono być źródłem radości rodziców, ale też – w wymiarze bardziej materialnym – przyczynić się w przyszłości do wzrostu dochodów rodziny czy też być zabezpieczeniem na starość (Slany 2006). Właśnie w tym kontekście można czytać treść wspomnianego bloga – dziecko staje się przemyślanym projektem, decyzją mającą przynieść określony cel.

Zbliżoną wizję można odnaleźć na blogu tato.net – dziecko okazuje się być kapitałem ojca, w który należy umiejętnie inwestować. Rola ojca przypomina w tym podejściu funkcję inwestora, który traktuje wychowywanie potomstwa jako osobiste wyzwanie.

Nieco inną, choć również odnoszącą się do retoryki sukcesu wizję proponuje portal supertata.edu.pl, założony przez psycholożkę i socjolożkę Izabelę Operlein. Oferta portalu to tematyczne weekendowe warsztaty bycia ojcem, skoncentrowane na przeróżnych tematach: pierwsza pomoc, bezpieczeństwo za kółkiem czy też zdrowie i rehabilitacja. Misja związana

---

¹⁵ Cały tekst dostępny jest na stronie: <http://www.tato.net/engine.php?attr=bGFuZ2lkPTEmZ209MSZtaWQ9NiZzdHI9NQ==>; dostęp: 10.01.2013.

¹⁶ Portal nie precyzuje zasad zatrudniania specjalistów czy też sposobów ich wynagradzania. Na podstawie aktualnego spisu zaangażowanych w portal ekspertów można się domyślać, że działalność na tato.net jest ich zajęciem dodatkowym, obok głównej aktywności zawodowej. Aktualny spis ekspertów dostępny jest na stronie: <http://www.tato.net/engine.php?attr=bGFuZ2lkPTEmZ209MSZtaWQ9NTUmc3RyPTE1NA==>; dostęp: 10.01.2013.

¹⁷ Aktualna oferta warsztatów i szkoleń dostępna jest na stronie: http://www.tato.net/tatonet_en/warsztaty/categoryevents/3-szkolenia; dostęp: 10.01.2013.

z komercyjną ofertą edukacyjną opisywana jest jako *edukowanie i przekazywanie wiedzy, której nadrzędnym celem jest lepsze wzajemne zrozumienie i harmonia w relacjach między ludźmi* (supertata.edu.pl). Dzięki zdobytej wiedzy i umiejętnościom młody tata ma stać się niezastąpionym herosem, superspecjalistą w zakresie wychowania malucha. Dramaturgii i wagi tej roli dodają przytaczane przykłady. W zakładce „Program warsztatów” pod tytułem „Pierwsza pomoc” ojcowie zachęceni są do aktywnego działania: *gdy w krytycznej sytuacji dziecko będzie potrzebowało szybkiej pomocy to prawdopodobnie Ty zachowasz zimną krew i podejmiesz interwencję. Naucz się jak robić to prawidłowo* (supertata.edu.pl)¹⁸. Analizując retorykę portalu należy wziąć pod uwagę jego komercyjny charakter i fakt, że forma kształtowania treści ma na celu przyciągnięcie klientów. Uważam jednak, że język portalu i wybór tematyki można analizować właśnie w kontekście nowego ojcostwa. Albowiem – przywołując badania Małgorzaty Fuszary – „odnoszenie sukcesów” na polu ojcostwa może być dla mężczyzn potwierdzeniem własnej męskości, gdyż *nabywanie nowych umiejętności, przekonanie, że można sobie poradzić w różnych, niestereotypowych sytuacjach* to zalety bycia nowym ojcem (Fuszara 2008: 213); codzienna troska i opieka mogą wydawać się dla niego nieco zbyt błahe i nudne. Warto zauważyć oczywiście, że te ostatnie cechy to element stereotypowo przypisywany matkom. W tym kontekście, bycie ojcem wpisuje się w stereotypową męskość; nowy tata chętniej sprawdza się ma w momentach wymagających heroizmu i hartu ducha. W ten sposób powstaje wariant modelu nowego ojca jako dowartościowanego i niezastąpionego supertaty.

Caring masculinity – czy nowy paradygmat męczyzny stanie się masowy?

Omówione przykłady blogów i portali pozwalają wnioskować o trendzie, polegającym na kwestionowaniu tradycyjnie rozumianej męskości. Arcimowicz opisuje tę zmianę jako *odrzućenie „mitu męskości” i dekonstrukcję dymorfizmu ról płciowych* (2008: 133). W miejsce statuy „prawdziwego mężczyzny” zaczyna pojawiać się cały wachlarz alternatywnych postaw i zachowań, które społecznie akceptowane są jako przynależne męskiej roli czy też godne ojca. Spektrum to jest jednak płynne, nowa rola nie jest ściśle określona. Jak opisuje to Dzwonkowska-Godula, *nowoczesny model męskości nie „zamyka” bowiem mężczyzny w sztywnym schemacie, ale umożliwia samodzielne redefiniowanie siebie; otwiera także nowe możliwości dla realizacji ojca* (2011: 115). Jak optymistycznie sugeruje Anna Titkow, być może rola ojca stanie się z czasem ważnym elementem stereotypowo definiowanej męskości (2004).

Jak wspominałam, istotny element nowego modelu mężczyzny stanowi rola ojca, która ulega redefinicji: mąż lub partner kobiety przejmuje opiekę nad małym dzieckiem poprzez przejście na urlop tacierzyński, podjęcie się obowiązków związanych z opieką, być może również przejście na urlop wychowawczy. Omówione przykłady rodzajów przestrzeni internetowej, gdzie „nowi” ojcowie dzielą się swoimi opiniami, to tylko mały wycinek swoistej internetowej „kultury ojcostwa”. Z ich lektury wyłania się wizerunek nowego ojca: mężczyzny nie tylko skupionego na swojej roli, ale też czerpiącego z niej satysfakcję. Można powiedzieć, że tacierzyństwo poddawane jest afirmacji, a w nowej wizji pojawia się miejsce na czułość, opiekuńczość i głęboką, emocjonalną więź z dzieckiem – wartości do tej pory stereotypowo przypisywane głównie roli matki.

Wyłania się zatem nowa figura ojca, demonstrującego swoje przywiązanie i zaangażowanie w troskę o innych. Badacze i badaczki nazywają tę postawę *caring masculinity*, co można tłumaczyć jako „męskość opiekuńczą” (Badinter 1993; Dzwonkowska – Godula, 2011; Fuszara 2008; Kwiatkowska, Nowakowska 2006; Titkow 2003; Titkow i in. 2004). Nowy model ojca oparty jest na

---

¹⁸ Opis programu warsztatów dostępny jest na stronie: <http://www.supertata.edu.pl/content/view/6/7/>; dostęp: 10.01.2013.

wrażliwości, nastawieniu na współpracę i pozytywne relacje międzyludzkie; stopniowo wymazywane są z tego modelu cechy niegdyś automatycznie związane z byciem ojcem, takie jak granicząca z autorytaryzmem pewność siebie i wyznawanych przez siebie wartości, emocjonalny chłód, nikłe zaangażowanie w codzienne czynności pielęgnacyjno-opiekuńcze. Tę transformację opisuje Szlendak: *nowi ojcowie to ci, którzy angażują się w opiekę nad dziećmi, zajmują się nimi znacznie dłużej od starych i mają na dzieci znacznie większy wpływ niż ojcowie tradycyjni, pozostający w stosunku do dziecka w pewnej oddali* (Szlendak 2011: 447). Autor zarysowuje tutaj problem braku wsparcia, z jakim stykają się nowi ojcowie, szczególnie w kontraście z ogromem wymagań, jakie są przed nimi współcześnie stawiane. *Zmiany następują błyskawicznie, przez co przybywa nowym ojcom wielu obowiązków nieznanych ich ojcom i dziadkom* (Szlendak 2011: 448). Można zaryzykować stwierdzenie, że męską niepewność w kreowaniu postawy nowego ojca wzmaga fakt, że ich żony czy też partnerki już dawno „odrobiły” lekcję macierzyństwa: zgodnie z obowiązującymi wzorami ról, doświadczenie i wiedza były przez całe pokolenia przekazywane z matki na córkę (Titkow i in. 2004). Tymczasem wobec mężczyzn zaczyna pojawiać się zupełnie nowe społeczne oczekiwanie, aby nie tylko przejęli część opiekuńczych obowiązków, ale też dobrze się w nowej roli odnajdywali i bez żadnych wątpliwości podejmowali rodzicielskie decyzje. Pojawia się dualizm wynikający ze zderzenia starych wzorców i nowych oczekiwań. Powołując się na przykłady Szlendaka, można skonstatować, że (...) *ojcowie pragną, aby ich dzieci były zdyscyplinowane, ale też żeby się w życiu dobrze bawiły. Chcą, żeby dzieci miały maksymalnie dużo możliwości i zarazem nie były do żadnego wyboru przymuszane* (Szlendak 2011: 448). Tak wymagające zadanie może budzić poczucie zagubienia.

Rola ojca w Polsce jest na samym początku procesu transformacji; nowy wizerunek współczesnego ojca nie jest w żadnej mierze klarowny. Starsze wzorce – oparte na autorytecie moralnym, nie zaś codziennym wspieraniu rodziny – są nadal powszechne. Z drugiej strony, od nowego ojca wymaga się wrażliwości i troski. W efekcie, *nowy ojciec jest figurą nieco bezradną i zestresowaną, ponieważ narzuca się mu sporo nowych wymagań, wcale nie eliminując starych* (Szlendak 2011: 451). Aby rola ojca ustabilizowała się w nowym kształcie, konieczne będą zmiany również w obrębie roli matki, co na co zwraca uwagę Bogusława Budrowska: *w dalszej perspektywie przynajmniej częściowe zredefiniowanie kulturowych skryptów roli ojca i roli matki wydaje się nieuniknione* (Budrowska 2008: 149). Albowiem transformacja ta wpłynie na obraz całej rodziny i ról poszczególnych jej członków. Myślę, że fakt dość wyraźnego zaistnienia tematu nowego ojcostwa w mediach, o czym wspominałam wcześniej, świadczy o wadze problemu, ale też o długiej drodze i wielowątkowych dyskusjach, jakie czekają polskie rodziny, zanim zostanie osiągnięty konsensus – o ile w ogóle ostateczne zdefiniowanie roli ojca jest możliwe. Jedno jest pewne – cytując Bogusławę Budrowską – *stary patriarchalny wzorzec wyczerpał się, a nowy jeszcze nie jest gotowy* (2008: 125).

W przemianach dotyczących omawianej roli duże znaczenie odgrywa również coraz częściej używany neologizm, które ma ją opisywać – tacierzyństwo. Zakres semantyczny tego słowa – nawiązującego *per analogiam* do „macierzyństwa” i odcinającego się od dotychczas używanego „ojcostwa” – obejmuje wrażliwość, ciepło, opiekuńczość, czułość, otwarte okazywanie emocji¹⁹. Jednak uważam, że takie nazewnictwo niesie za sobą potencjalne zagrożenie w postaci przyrównywania ojców do matek. Trend „zmiękczenia” i uwrażliwiania mężczyzn nie musi oznaczać włączania ich w role matek. Prawdą jest, że do repertuaru ich zachowań wkraczają coraz częściej elementy stereotypowo uważane za kobiece. Chodzi tutaj bardziej o redefinicję męskości, a co za tym idzie – również ojcostwa. Celem zachodzących zmian nie jest zamiana ról rodziców lub też stworzenie dwóch matek, ale wytworzenie modeli, które uzupełniają się lub też współdziałają

---

¹⁹ Ciekawej analizy słów „ojciec” i „tata” dokonuje Prof. Jerzy Bralczyk w filmie „Rodzice na językach, czyli ‘maciec i ojcatka’ bez stereotypów”, dostępnym na stronie: <http://www.youtube.com/watch?v=8ogrWp1j7BA>; dostęp: 10.01.2013.

w pełnieniu wychowawczych funkcji. Nowy ojciec nie jest przecież odwróceniem kobiecego wzorca czy też męską wersją opiekunki. Celem jest powstanie nowej jakości, redefinicja męskości i rozszerzenie sztywnego wzorca o różnorodne opiekuńcze kompetencje. W efekcie, ze wspomnianych cech uznawanych stereotypowo za wyznaczniki roli matki może ten stereotyp zostać zdjęty, a cechy dotychczas uznawane za kobiece mogą stawać się z czasem neutralnym elementem wzorca nowej męskości.

Sieć dyktuje wzorce

Młodzi ojcowie są coraz bardziej widoczni na ulicach; pchają wózki, niosą torby pełne odżywek czy pieluch, publicznie okazują dzieciom uczucia. Wydawać by się mogło, że powstaje swoista „moda” na bycie ojcem – dumnym opiekunem, mającym w związku z tą rolą wysokie poczucie własnej wartości i czerpiącym z niej satysfakcję. Z drugiej strony, kreowany ideał jest nowością na polskim gruncie, gdzie nadal silne są patriarchalne wzorce, a macierzyństwo często utożsamiane jest z pełnowymiarową opieką i poświęceniem (Titkow i in. 2004).

Opisane przeze mnie przykłady to przejawy wielkomięjskiego trendu, zapoczątkowanego przez młodych wykształconych mężczyzn, o prawdopodobnie co najmniej średnim statusie społecznym i sporej ogólnej otwartości na zmiany (Arcimowicz 2008; Szlendak 2011). Jest to zatem niewielka na tle całego społeczeństwa, silnie uprzywilejowana grupa, korzystająca z internetu jako narzędzia wymiany opinii oraz wsparcia. Poczucie uczestniczenia w – chociażby wirtualnej – „sieci” ojców może skutkować wzajemnym dowartościowywaniem się mężczyzn w nowej roli. Stąd można przypuszczać, że tworzona w przestrzeni internetowej „kultura ojcostwa” świadczy o niepewności i potrzebie zewnętrznej afirmacji nowego modelu. Patrząc na zjawisko z drugiej strony, można także stwierdzić, że to właśnie internet nie tyle jest oddźwiękiem nowego ojcostwa, co, jako medium, trend ten kreuje i umacnia (Fuszara 2008). Wydaje się słuszną hipotezę Tomasza Szlendaka, iż medialna rzeczywistość może w tym wypadku wyprzedzać zmianę społeczną (2005, 2011), a wzorce zachowań mogą być kształtowane przez medialną fikcję (Arcimowicz 2003). Fikcja ta najbardziej dynamicznie reaguje na nowe zjawiska społeczne, wzmacnia i uwypukla nowe trendy. Być może zatem w internetowej rzeczywistości, niczym pod mikroskopem, można mieć styczność z pojawianiem się, rozwijaniem i propagowaniem nowych trendów – tych, które jeszcze nie są wyraźnie widoczne w rzeczywistości ogólnospołecznej. Mnogość tacierzyńskich wątków w sieci nie musi oznaczać występowania zjawiska o podobnej sile w rzeczywistości społecznej. Bardziej uprawnione jest być może traktować ją jako załączek nowego trendu, który ma duże szanse rozwinąć się w głównonurtowy model.

Szwecja już to przeszła

Wyłaniające się w polskim społeczeństwie zjawisko „nowego ojca” jest jeszcze mało wyraziste i ma charakter raczej alternatywny wobec nadal dominujących wzorców. Pamiętając o wszelkich społeczno-ekonomicznych różnicach, jakie dzielą nasz kraj od Szwecji, myślę, że warto na koniec sięgnąć do historii tego kraju. Płatne urlopy rodzicielskie, które zastąpiły urlopy kierowane wyłącznie do matek, zostały w Szwecji wprowadzone w 1974 roku i miały na celu równouprawnienie obojga rodziców w opiece nad dziećmi; sześciomiesięczny okres mógł być dzielony przez rodziców w dowolny sposób. Już cztery lata później wydłużono urlop do dziewięciu miesięcy, a w 1995 roku do piętnastu. Każdy z rodziców zobligowany jest do wzięcia dwumiesięcznego urlopu wychowawczego z obecnie już szesnastomiesięcznej puli, w przeciwnym

razie rodzina nie otrzymuje pomocy finansowej od państwa za te miesiące (*Facts about Sweden. "Gender Equality: The Swedish Approach to Fairness"*)²⁰.

Warto w tym miejscu przypomnieć o kampanii promującej opisane zmiany wśród szwedzkich rodzin w latach 70. dwudziestego wieku²¹. Na jednym z plakatów widać muskularnego mężczyznę o stereotypowo szwedzkiej urodzie: rude kręcone półdługie włosy, broda i wąsy, piegowata cera przywodzą na myśl wojowniczych wikingów organizujących dalekie wyprawy. Kierując się stereotypowym postrzeganiem mężczyzn, temu na pewno nie można zarzucić braku odwagi czy wręcz męstwa; mięśnie prężą się wyraźnie pod opiętą koszulką z niebiesko-żółtym narodowym motywem. Co zadziwia i trochę wzrusza, to fakt przytulania przez mężczyznę nagiego niemowlęcia uśmiechającego się trochę niepewnie, trochę zawadiacko, trzymającego go za kołnierzyk. Wspominam o tym zdjęciu jako przykładzie kampanii społecznej, która stała się masową akcją i przyczyniła się do propagowania zaangażowanego ojcostwa wśród Szwedów. Może warto mieć nadzieję, że również w Polsce wizerunek ojca oparty na *caring masculinity* przejdzie ze sfery alternatywnej do kultury masowej, choć należy zaznaczyć, że polski dyskurs jest jak dotąd w zupełnie innym miejscu. Wniosek taki wysnuwam między innymi po uczestniczeniu w debacie, jaka miała miejsce w siedzibie redakcji „Gazety Wyborczej”, w ramach „Klubu Wysokich Obcasów” 27. września 2012 roku²², w której wziął udział również, obok polskich dziennikarzy, psychologa i socjolożki, gość ze Szwecji – Henrik Pettersson. Luźna rozmowa o blaskach i cieniach ojcostwa dowiodła, że w polskim dyskursie męskość nadal jest dość silnym monolitem, w przeciwieństwie do szwedzkiego pluralizmu w myśleniu o tej kategorii. Polscy ojcowie, wychowani w tradycji patriarchalnej, nadal mają tendencję do budowania własnej męskości w oparciu o relację władzy i nierówności. Bardzo trudno jest im odstąpić pole w podziale obowiązków domowych i wychowawczych, a także przyjąć na siebie te rozumiane stereotypowo jako kobiece. W Szwecji zaś kategoria nowego ojcostwa jest pojęciem na tyle ugruntowanym, że staje się naturalnym elementem budowania męskości. Polski ojciec natomiast jest – i pewnie jeszcze długo będzie – w fazie zmagania się z nowymi wyzwaniem i redefiniowania własnej tożsamości jako nowego mężczyzny.

Bibliografia

- Arcimowicz, Krzysztof. 2003. *Obraz mężczyzny w polskich mediach. Prawda. Fałsz. Stereotyp*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Arcimowicz, Krzysztof. 2008. *Wizerunek ojca w polskich mediach na przełomie XX i XXI wieku*. W: Małgorzata Fuszara (red.). *Nowi mężczyźni? Zmieniające się modele męskości we współczesnej Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Trio, s. 115-151.
- Badinter, Elisabeth. 1993. *XY: tożsamość mężczyzny*. Warszawa, W.A.B.
- Bem, Sandra Lipsitz. 2000. *Męskość. Kobiecość. O różnicach wynikających z płci*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Budrowska, Bogusława. 2008. *Tacierzyństwo, czyli nowy wzór ojcostwa*. „Kultura i społeczeństwo” Tom LII. Nr 3, s. 123-153.
- Castells, Manuel. 2008. *Siła tożsamości*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

---

²⁰ Informacje na temat rozwiązań genderowych w Szwecji można znaleźć w publikacji Swedish Institute, na stronie: http://www.sweden.se/upload/Sweden_se/english/factsheets/SI/SI_FS8_Gender%20equality/FS8-Gender-equality-in-Sweden-low-resolution.pdf; dostęp: 10.01.2013.

²¹ Opisywany plakat można zobaczyć na stronach Gazety Wyborczej: <http://wyborcza.pl/51,76842,7537002.html?i=2>; dostęp: 10.01.2013.

²² Więcej o debacie można przeczytać w artykule Igi Maliszewskiej dostępnym na stronie: http://www.wysokieobcasy.pl/wysokieobcasy/1,96856,12574001,Czy_bycie_ojcem_w_Polsce_to_zajecie_ekstremalne.html; dostęp: 10.01.2013.

- Domański, Henryk, Andrzej Rychard, Paweł Śpiewak. 2006. *Polska jedna czy wiele?* Warszawa: Wydawnictwo Trio.
- Dzwonkowska-Godula, Krystyna. 2011. Publiczny dyskurs o współczesnym ojcostwie w Polsce. W: Katarzyna Wojnicka i Ewelina Ciaputa (red.). *Karuzela z mężczyznami. Problematyka męskości w polskich badaniach społecznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 113-139.
- Facts about Sweden*. “Gender Equality: The Swedish Approach to Fairness”. Publikacja Swedish Institute:
http://www.sweden.se/upload/Sweden_se/english/factsheets/SI/SI_FS8_Gender%20equality/FS8-Gender-equality-in-Sweden-low-resolution.pdf; dostęp: 10.01.2013.
- Fuszara, Małgorzata. 2008. Ojcostwo w opinii mężczyzn – ojców małych dzieci. W: Małgorzata Fuszara (red.). *Nowi mężczyźni? Zmieniające się modele męskości we współczesnej Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Trio, s. 187-221.
- Giddens, Anthony. 2001. *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kochan, Marek. 2007. *Plac Zabaw*. Warszawa: W.A.B.
- Kodeks Pracy, art. 1821 , 1822 , 1823 , 183 § 3, 1831 , 184; art. 5 i 5a ustawy z dnia 25 czerwca 1999 roku o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (Dz. U. z 2005 r. Nr. 31, poz. 267, z późn. zm.).
- Krajewska, Anna. 2008. Konteksty ojcostwa. W: Małgorzata Fuszara (red.). *Nowi mężczyźni? Zmieniające się modele męskości we współczesnej Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Trio, s. 67-115.
- Kwak, Anna. 2005. *Rodzina w dobie przemian. Małżeństwo i kohabitacja*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”.
- Kwaśniewski, Tomasz. 2007. *Dziennik ciężarowca*. Warszawa: W.A.B.
- Kwaśniewski, Tomasz. 2010. *Dziennik taty*. Warszawa: W.A.B.
- Kwiatkowska, Anna, Agnieszka Nowakowska. 2006. *Mężczyzna polski. Psychospołeczne czynniki warunkujące pełnienie ról zawodowych i rodzinnych*. Białystok: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Ekonomicznej.
- Laboratorium Badań Społecznych. 2009. *Badanie jakościowe gospodarstw domowych w ramach projektu systemowego: Godzenie ról rodzinnych i zawodowych kobiet i mężczyzn*. www.rowniowpracy.gov.pl/plik/id,89.pdf. dostęp: 10.01.2013
- Łaciak, Beata. 2008. Medialny obraz mężczyzn w relacjach małżeńskich i rodzinnych. W: Małgorzata Fuszara (red.). *Nowi mężczyźni? Zmieniające się modele męskości we współczesnej Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Trio, s. 151-187.
- Majka-Rostek, Dorota. 2011. *Współczesne wzorce nowego ojcostwa*. W: Maria Świątkiewicz-Mośny (red.). *Rodzina. Kondycja i przemiany*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 103-117.
- Marody, Mirosława i Anna Giza-Poleszczuk. 2004. *Przemiany więzi społecznych: zarys teorii zmiany społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Melosik, Zbigniew. 2002. *Kryzys męskości w kulturze współczesnej*. Poznań: Wolumin.
- Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej. 2009. *Badanie jakościowe gospodarstw domowych w ramach projektu systemowego: Godzenie ról rodzinnych i zawodowych kobiet i mężczyzn*. <http://www.rowniowpracy.gov.pl/godzenie-rol/raport-dot-gospodarstw-domowych.html>, dostęp: 10.01.2013.
- Pałka, Jacek. 2003. *Przygody Pana Bazylka*. Warszawa: Spis Treści.
- Pałka, Jacek. 2004. *Bazylek daje sobie radę*. Warszawa: W.A.B.
- Pałka, Jacek. 2006. *Na kłopoty – Bazylek*. Warszawa: W.A.B.
- Slany, Krystyna. 2006. *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*. Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS.

- Szlendak, Tomasz. 2005. Leniwe maskotki, rekiny na smyczy. W co kultura konsumpcyjna przemieniła mężczyzn i kobiety. Warszawa: Jacek Santorski & Co Agencja Wydawnicza.
- Szlendak, Tomasz. 2011. Socjologia rodziny. Ewolucja, historia, zróżnicowanie. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Talko, Leszek K. i Monika Piątkowska. 2005a. Talki w wielkim mieście. Warszawa: W.A.B.
- Talko, Leszek K. i Monika Piątkowska. 2005b. Talki z resztą. Warszawa: W.A.B.
- Talko, Leszek K. 2005c. Dziecko dla średnio zaawansowanych. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Talko, Leszek K. 2006. Dziecko dla profesjonalistów. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Talko, Leszek K. 2007a. Dziecko dla odważnych. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Talko, Leszek K. 2007b. Dziecko dla początkujących. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Talko, Leszek K. 2008. Pomocy, jestem tatą! czyli jak być dobrym ojcem i nie osiwieć zbyt szybko. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Titkow, Anna. (red.). 2003. Szklany sufit. Bariery i ograniczenia karier kobiet. Monografia zjawiska. Warszawa: Fundacja Instytut Spraw Publicznych.
- Titkow, Anna, Danuta Duch-Krzystoszek, Bogusława Budrowska. 2004. Nieodpłatna praca kobiet: mity, realia, perspektywy. Warszawa: Wydawnictwo IFIS PAN.
-

Marta Bierca – absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego (etnologia i antropologia kulturowa oraz *gender studies*), a także University of London, Goldsmiths College (*social research*), obecnie w trakcie studiów doktoranckich w Szkole Wyższej Psychologii Społecznej na kierunku socjologia. Pracuje jako badacz społeczny i marketingowy w firmie strategiczno-badawczej.

Marta Bierca – a graduate of the University of Warsaw (ethnology and cultural anthropology, gender studies) and the University of London (social research.) Currently doing her PhD programme at the University of Social Sciences and Humanities (sociology). Works as social and market researcher in a research and strategy company.